

16666

al

1917

323.1

Կ-88

«Յանաշ-ի» գրադարան

№ 71

Գ. ՆՕԿՕՏՕՐԺՍԿԻ

ԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՐՑ

ԱԻՏՕՆՈՄԻԱ ԵՒ

ՖԷԴԵՐԱՑԻԱ

Թարգմ. Գ. Խ.

25 հոպ.

Ա.ԽԱԼԲԱԼԱՔ.

1 9 1 7.

12 JUL 2013

15 JAN 2010

26 SEP 2006

№ 71

«Յառաջ»-ի Գրադարան

№ 71

323.1

Ն-91

Գ. ՆՕՂՕՏՕՐԺՍԵԻ.

ԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՐՑ

ԱՒՏՕՆՕՄԻԱ ԵՒ

11

ՖԷԴԵՐԱՑԻԱ

1003
19299

Թարգմ. Գ. Խ.

1917 թ.

Ա. Ս. ՄԱՍԻՍԻԱՆԻ

ԻՆՉ Է ԱԶԳՈՒԹԻՒՆԸ

Եթէ մենք լաւ ուշք դարձնենք, թէ ի՞նչն է մարդկանց ստիպում իրանց համարել այս կամ այն ազգի անդամ,— կը տեսնենք, որ մարդկանց զանազան ազգութիւնների բաժանելու հիմքը կազմում են հետեւեալ չորս փաստերը. ընդհանուր ծագումը, լեզուն, կուլտուրական և քաղաքական ընդհանուր անցեալը և, վերջապէս, բնակավայրի կամ տերրիատրիայի ընդհանրութիւնը:

Բացատրենք, թէ այդ փաստերից ամեն մէկն ինչ համեմատական նշանակութիւն ունի ազգութեան կազմւելու և զարգացման համար: Դեռ ևս «ազգ» ասելով՝ կը հասկանանք մարդկանց մի խումբ, որոնք կապած են իրար հետ ընդհանուր ծագումով, լիզուով, պատմական անցեալով և բնակավայրով կամ տերրիատրիայով:

Ինչ վերաբերում է առաջին փաստին, այսինքն ընդհանուր նախնիքներից սերւած լինելու դերին, այդտեղ բնութեան մասնակցութիւնն ազգութեան կազմութեան մէջ անկասկած է: Բայց այդ ցեղային կամ դասային սկզբունքը—միևնոյն ցեղին պատկանելը—առաջնակորդ նշանա-

Ա. Խ. Ա. Լ. Ք. Ա. Լ. Ա. Ք.

Տպարան Մ. Գրիգորեանի.

կութիւնն ունէր ազգութիւնների կազմելու գործի մէջ հին ժամանակներում, հեռաւոր, նոյն իսկ նախապատմական շրջանում: Իսկ նոր ժամանակներում, ցեղային սկզբունքի նշանակութիւնը սաստիկ ընկնում է, որովհետեւ այժմ համարեաւ բոլոր ցեղերն (բասա) արգելեք են յաճախակի արիւնախառնութիւնների, գուցէ և անխառնուրդ ցեղերն արգէն բոլորովին անհետացել են: Եւ, մարդկային զարգացման հետ միասին, որքան աւելի առանձին ցեղերը շփւում են իրար հետ, այնքան աւելի մի և նոյն նախնիքներից սերւած լինելը ոչնչի է հաւասարում, որովհետեւ մեզանից ամեն մէկը կարող է իր ճիւղագրութեան մէջ գտնել խիստ տարբեր ցեղերի ներկայացուցիչներ: Հետեւեալ՝ ցեղային սկզբունքը, մեծ նշանակութիւն ունենալով ազգութեան կազմակերպման սկզբնական աստիճաններում կորցնում է իր նշանակութիւնը պատմական զարգացման ընթացքում:

Ազգութեան երկրորդ և ամենակարևոր նշանը պէտք է համարել լեզուն, որով խօսում են ազգի անդամները: Եւ իսկապէս, թէ և լեզուն ժամանակի ընթացքում սաստիկ փոխւում է—բաւական է միայն համեմատել, օրինակ, այժմեան մեր հայերէնը մեր նախնիքների դարբարի հետ,—բայց չը պէտք է մոռանալ, որ լեզւի ընդհանրութիւնը կամ նմանութիւնը մեզ յաճախ մտածեցնել է տալիս մարդկանց ծագման ընդհանրութեան մասին, ի հարկէ այն մարդկանց, որոնք խօսում են մի և նոյն կամ իրար նման լեզուներով: Դրա հետ միասին՝ լեզուն, իբր միջոց մարդկանց իրար հետ յարաբերութեան մտնելու, ապահովում է ազգային կուլտուրայի միութիւնը և նրա ամբողջական պահպանու-

թիւնը: Ընդհանուր հաւատալիքները, աւանդութիւնները, առասպելները, գիտելիքներն անցնում են սերնդից սերունդ և մատչելի են դառնում ապրող սերնդին՝ լեզւի շնորհով: Առանց ընդհանուր լեզւի՝ մի ազգ երեւակայել անգամ չէ կարելի: Ժողովրդական ոգի կոչւածը, հոգեկան ընդհանուր կառուցւածքը, մտածողութեան և զգացողութեան առանձա-յատկութիւնները, նրանց արտայայտութեան յատուկ բը-նոյթը մի որոշ ազգութեան մէջ,—այդ բոլորը կապւած են և պահպանւում են այդ ազգի լեզւի շնորհով: Կարելի է ասել թէ՛ քանի որ լեզուն կայ, ազգը չի կորչի, բայց որովհետեւ մարդկանց խօսած լեզուները դարձանում և նոյն իսկ նոր լեզուներ են երևան գալիս,—դա պաշտպա-նում է ազգերին երբ և է կորչելուց, նոյն իսկ ապա-գայում որքան որ, ի հարկէ, մենք կարող ենք թափան-ցել այդ ապագայի մէջ:

Ազգութեան կազմելուն նպաստող երրորդ փաստը պատմական անցեալի ընդհանրութիւնն է,—թէ քաղաքական և թէ ընդհանրապէս կուլտուրական անցեալի տրագիցիան:

Պերակուր ձեռք բերելու համար ժառանգած եղանակ-ները, պիւղատնտեսական և առևտրա-արդիւնաբերա-կան ընդհանուր վիճակը, մի խօսքով—կեանքի ամբողջ նիւթական կառուցւածքը, տնտեսական զարգացման առանձնայատկութիւնները—միացնում են մարդկանց, մի ամբողջութիւն կազմում նրանցից: Նրանց միացնում են նաև քաղաքական հաստատութիւնները, պետական և տե-ղական կեանքի ամբողջ կառուցւածքը, պետութեան դիրքը միւս պետութիւնների միջև, յարաբերութիւնը դէպի միւս պետութիւնները: Յաղթող և յաղթւած ժողովրդի համար նշա-

հակութիւն ունի նաև նրանց իրար հետ ունեցած անցեալ կուլի յիշողութիւնները, մանաւանդ եթէ այդ կուլը դեռ մինչև այժմ էլ չէ վերջացել: Այն ազգութիւնները, որոնք առաջ գոյութիւն են ունեցել իբր անկախ պետութիւններ, կամ որոնք եղել են իբր բաղադրիչ մասեր ուրիշ պետական միութիւնների կազմի մէջ,—ոչ այն պետութիւնների, որոնց պատկանում են այժմ,—սովորաբար շատ վառ ու կենդանի են պահում իրանց յիշողութեան մէջ այդ ժամանակը: Այդ քաղաքական, կուլտուրական և նիւթական անցեալի յուշերը և վերարտադրութիւնները բոլորը միասին վերցրած՝ կազմում են այն պատմական տրադիցիան, որ խիստ թանկ է գնահատում ամեն մի ժողովուրդը: Այդ տրադիցիան պահպանում է ծաղման ընդհանրութիւնով և ժողովրդական կենցաղի բոլոր կողմերի ներկայ միատեսակ բնոյթով,—ի հարկէ այնտեղ, ուր դա գոյութիւն ունի, ուր ժողովրդական կեանքի ամբողջ կառուցւածքն առաջւայ նման ունի թէև նոր՝ բայց ընդհանուր գծեր:

«Ազգութիւն» հասկացողութեան համար աւելի քիչ էական նշանակութիւն ունի չորրորդ փաստը — ժողովրդի բնակավայրի ընդհանրութիւնը: Մենք ասում ենք «աւելի քիչ», որովհետև անկախ պետական կեանք վարող ազգութիւնների հետ միասին, այն բնակավայրում, ուր նրանք մեծամասնութիւն են կազմում, գտնւում են ուրիշ ժողովուրդներ, աւելի նւազ երջանիկ պայմաններում ապրող: Այսպէս՝ օրինակ Լեհերը թէև իրանց բնակած վայրում կազմում են մեծամասնութիւն, բայց այդ բնակավայրը բաժանւած է երեք մասի՝ բռնութեան միջոցով. աւստրիական, գերմանական և ռուսական մասերի: Կան և ուրիշ ժողովուրդ-

ներ, որ մի և նոյն բնակավայրի վրայ են ապրում իրար հետ խառը, առանց որ և է խոշոր թւական առաւելութեան: Այդպէս է Կովկասում, ուր ապրում են վրացիներ, հայեր, թուրքեր, օսեր, մինգրէլներ, իմէրէթներ,—տեղտեղ կազմելով միապաղաղ ազգաբնակիւթիւն, տեղ-տեղ էլ բոլորովին խառը: Վերջապէս ժողովուրդներ էլ կան, որոնք, ինչպէս օրինակ հրեաները, ոչ մի բնակավայրում, որքան էլ նա փոքր լինի, չեն կազմում ազգաբնակչութեան մեծամասնութիւնը, թէև իրանց թւով (մօտ 6 միլիոն) նրանք շատ աւելի են, քան որոշ տարածութեան վրայ անխառն ապրող մանր ազգերից շատերը: Այդ պատճառով թէև սովորաբար մեր հասկացողութիւնը կապւած է իր բնակավայրի և նոյն իսկ ինքնուրոյն պետական գոյութեան հետ,—բայց՝ վերոյիշեալ փաստերի հիման վրայ, պէտք է ընդունել, որ ազգ կոչւելու համար էական նշանակութիւն չունի, թէ արդեօք այդ ժողովուրդն այժմ ունի մի բնակավայր, որի վրայ կազմէ մեծամասնութիւն կամ փոքրամասնութիւն, թէ ոչ: Մի խօսքով, ազգութիւնը չէ դադարում գոյութիւն ունենալուց այն պատճառով, որ նա կորցրել է իր բնակավայրը կամ երբէք չէ ունեցել: Ամեն տեղ ազգութիւն գոյութիւն ունի, ուր մի խումբ մարդիկ կապւած են ցեղային, լեզւային և պատմական տրադիցիայի ընդհանրութիւնով:

Ազգութեան գաղափարի զանազան նշանների հետ ծանօթանալով, մենք կարող ենք աւելի մօտենալ այն հարցին, թէ ի՞նչ է ազգութիւնը: Բայց դեռ ևս մի փոքրիկ շեղում անենք մեր հարցից:

Վ. Զօմբարդն իր «Սոցիալիզմը և սոցիալական շար-

ժուլը XIX դարում» գրքի մէջ նկատում է հետեւեալը:

«Կոմսոնիստական մանիֆէստն» սկսելով հետեւեալ յայտնի բառերով—«մինչև այժմ գոյութիւն ունեցող բոլոր հասարակութիւնների պատմութիւնը դասակարգային կռիւ պատմութիւն է»,—կարլ Մարքսը յայտնել է XIX դարի ամենամեծ ճշմարտութիւններից մէկը: Բայց նա չէ ասել ամբողջ ճշմարտութիւնը: Ճշմարիտ չէ, որ ամբողջ պատմութիւնը միայն դասակարգային կռիւ է: Զոմբարդի կարծիքով «Հասարակութեան ամբողջ պատմութիւնը դառնում է երկու տեսակ հակասութիւնների շուրջը—հասարակական և ազգային»:^{*}) Այդ կարծիքին ենք և մենք:

Իսկապէս՝ պատմական կեանքի բովանդակութիւնը կազմած է ժողովրդների իրար դէմ վարած կռից, ամեն մի ժողովրդի ներսում դասակարգների վարած կռից և, վերջապէս, հասարակական դասակարգների ներսում սոցիալականների վարած կռից:

Պատմական զազագացման ընդհանուր ուղղութիւնն այնպէս է, որ ազգային կռիւը կամաց-կամաց յետ է քաշւում, այն ինչ դասակարգների կռիւը քանի գնում աւելի վեհ է դառնում՝ որքան աւելի զարգանում է բանւորական լայն մասսաների գիտակցութիւնը: Ժողովրդների իրար դէմ վարած կռուում միևնոյն ժողովրդի դասակարգները դուրս են եկել և այժմ էլ դուրս են գալիս իբրև մի ամբողջութիւն, որը պատկանում է միևնոյն ժողովրդա-տնտեսական օրգանիզմին: Այդ պատճառով էլ

^{*}) Նայիր հայերէն թարգմանութեան 4 երեսը կամ ուսուցչէնի 3 երեսը:

մինչև այժմ միևնոյն ժողովրդա-տնտեսական ամբողջութեանը պատկանելը համարւում էր ազգութեան էական նշանը: Բայց որքան որ աշխատանքի միջազգային բաժանման և միջազգային առևտրի շնորհով զարգացող արդիւնագործութիւնը ջնջում է առանձին-առանձին ժողովրդա-տնտեսական օրգանիզմների սահմանները, այդ փակ տնտեսական ամբողջութեան նշանն ազգութեան հասկացողութեան համար աւելի և աւելի կորցնում է իր էական նշանակութիւնը:

Այսպէս ուրեմն՝ ազգութիւն ասելով, պէտք է հասկանալ մի ցեղ, որ խօսում է մի լեզուով, կապւած է պատմական ընդհանուր անցեալով, քաղաքականապէս և տնտեսապէս միաւորւած է մի որոշ բնակավայրում: Զը պէտք է մոռանալ վերևում առածները և պէտք է յիշել, որ միայն լեզու և պատմական տրագիցիայի ընդհանրութիւնը միշտ անխուսափելիօրէն յատուկ են ազգութեան հասկացողութեանը:

ԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՐՑԻ ԷՌԻԹԻՆԸ.

Վերևում ասացինք, որ մարդկային ամբողջ պատմութիւնը կատարւել և կատարւում է այժմ էլ ազգութիւնների կռուով և դասակարգների կռուով՝ այդ ազգութիւններից ամեն մէկի մէջ: Ազգութիւնների կռիւ հետեւանքն այն եղաւ, որ 18 և 19-դ դարերում կազմակերպւեցին ազգային ահադին պետութիւններ:

Նրանք կազմւեցին ուղղակի բռնութեան ճանապարհով:

հով,—աւելի ուժեղ ազդութիւնները նւաճեցին և միաց-
րին իրանց հետ աւելի թոյլերին: Բայց կային և ուրիշ
պատճառներ, ինչպէս, օրինակ՝ պայմանագրերը կամ դաշ-
նագրերը, ընծայաբերութիւնները, ժառանգութիւնները, փո-
խանակութիւն, հողերի գնումներ՝ բնակիչները վրաները:
Ընծայաբերութիւնները, ժառանգութիւնները և փոխանա-
կութիւնները տեղի ունէին «պինաստիական» կոչւած պա-
տերազմների շրջանում, երբ մի քանի թագաւորոյ տներ
արիւնահեղ պատերազմներ էին սկսում, որպէսզի կլորաց-
նեն իրանց տիրապետութիւնները և գոհացնեն իրանց
զինւորական փառասիրութիւնը: Նորագոյն ժամանակներս,
երբ «պարոն կապիտալը» յաղթեց ամեն ինչի պետական
կեանքում, զինաստիական պատերազմները տեղի աւին
զաղութային պատերազմներին: Այդպիսի մի պատերազմ
էր, օրինակ ռուս-եապօնականը: Գաղութային պատերազ-
մը մի կոիւ է՝ ապրանքները ծախելու համար շուկայ
ձեռք բերելու նպատակով:

Այդ բոլոր պատերազմների արդիւնքը լինում էր ազ-
գային թշնամութեան սաստկանալը, թէ այն ղէպքում, երբ
գործը չէր վերջանում մի ժողովրդի միւսին զրաւելով,
ինչպէս, օրինակ, 1870—71-ի ֆրանս-պրուսական պատե-
րազմի ժամանակ, և թէ զրաւելու ղէպքում, ինչպէս այդ
տեսնում ենք ներկայ Աւստրիայում և Ռուսաստանում:
Պրոլետարեատի և աշխատաւոր գիւղացիութեան տեսա-
կէտից՝ այդ ազգային թշնամութիւնն առանձնապէս վնա-
սակար է պետութեան ներսում, որովհետեւ ոստիկանա-
կան պետութեան կառավարութիւնը, առանձին ազգու-
թիւններին իրար հետ կռեցնելով, ճնշում է նրանց բո-

լորին էլ: Այդպիսով այդ ազգութիւնների բանւոր դասա-
կարգը չէ կարողանում զբաղւել անմիջական կռուով ընդ-
դէմ իրանց կեղեքող ազնւական-կալւածատէրերի և առե-
տրաարդիւնաբերական կապիտալի ասպետների, որոնք
իրանց ձեռքն են գցել պետական իշխանութիւնը: Փոխա-
նակ իրանց ստրկացնողների դէմ կռիւ մղելու, աշխատա-
ւոր ժողովուրդը պէտք է կռիւ մղէ ազգային ազատու-
թեան համար և դրանով իսկ թուլացնէ իր կռիւը սեփա-
կան ազգի մէջ գտնւող իր թշնամի դասակարգերի դէմ:

Ուրեմն՝ ազգային հարցի էութիւնը աշխատաւոր ժո-
ղովրդի համար կայանում է նրանում, որ հեռացնէ ազգա-
յին թշնամութիւնը և կռիւն այնքան, որ կարելի լինի
կռիւ մղել իրան կեղեքողների դէմ լաւագոյն ապագայի
հասնելու համար: Ուրիշ խօսքով՝ պրոլետարիատի և աշ-
խատաւոր գիւղացիութեան շահերը պահանջում են ստեղ-
ծել այնպիսի հասարակական կարգեր, որոնց ժամանակ
ազգային թշնամութեան և ազգային ընդհարումների փո-
խարէն՝ տեղի ունենար ազգութիւնների ազնիւ մրցում
սոցիալիստական կազմակերպութիւնն աւելի շուտ իրա-
կանացնելու կռուում: Որովհետեւ միայն սոցիալիզմի ժամա-
նակ վերջ կը գրւի մի մարդու միւսի վրայ իշխելուն, և
կը դադարի սովածի ստորացուցիչ կախումը կուշտից,
աշխատաւորները՝ արտադրութեան միջոցների սեփականա-
տիրոջից: Աշխատաւորների համաշխարհային եղբայրու-
թիւնը կարելի է իրականացնել միայն սոցիալիստական
հասարակութեան, ապագայ աշխատաւորական պետու-
թեան մէջ: Այդ եղբայրութիւնից առաջ պէտք է տեղի ու-
նենայ ազգերի եղբայրական դաշնակցութիւնը, և դրա

հիմքերը պէտք է և կարելի է դնել նեկայումս:

Ինչ վերաբերում է պատերազմները դադարեցնելու հարցին, կասենք, որ նրանք կը դադարին այն ժամանակ, երբ ներկայ պետութիւնների կազմը և փոխադարձ յարաբերութիւնները կը վերանորոգեն աւտոնոմիայի և ֆէդերացիայի (ինքնորոշման և դաշնակցութեան) սկզբունքներով: Միւս կողմից՝ պատերազմների վերջանալուն պէտք է նպաստեն միջազգային միջնորդ դատարանները և մըշտական զօրքերի ոչնչացումը: Մշտական զօրքը վերացնելով և տեղը հաստատելով զինւած ժողովուրդ (միլիցիա), պետութիւնը կը զրկւի յարձակողական պատերազմ վարելու հնարաւորութիւնից, որովհետեւ ամեն մարդ լինելով զինւած և իր ծննդավայրում զինւորական ծառայութիւն կատարելով, թէ ամբողջ ժողովուրդը կը լինի զինւած, և թէ կառավարութիւնը, չունենալով յատուկ ու մշտական բանակ, զրկւած կը լինի հնարաւորութիւնից ժողովրդի վիզը փաթաթելու որ և է պատերազմ: Բայց չը պէտք է մոռանալ, որ միջազգային ընդհարման բոլոր պատճառները և ազգային թշնամութիւնը վերացնելուց յետոյ կարելի է վերացնել պատերազմը: Իսկ ազգային թշնամութիւնը շուտով կը դադարի, եթէ առանձին ազգութիւնների միջև հնար եղածի չափ շատ մտցւի ֆէդերատիվ (գոշնակցական) յարաբերութիւններ, իսկ ազգութիւններն իրանք իրանց համար լինեն աւտոնոմ կամ անկախ: Յետոյ մենք աւելի մանրամասնօրէն կանգ կառնենք այդ հարցի վրայ, կը պարզենք թէ ինչո՞ւ են անհրաժեշտ աւտոնոմիան և ֆէդերացիան, կը բացատրենք դրանց էութիւնը և անհրաժեշտութիւնը, իբրև միջոցներ ազգային հարցը մօտաւոր ապագայում լուծելու համար:

ԽՂԾԻ ԱԶՍՏՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ԱՆՀԱՏԻ ԻՆՔՆՈՐՈՇՈՒՄԸ:

Խղճի ազատութիւնը գլխաւոր պահանջն է, որ անում է մարդկային էակը ներկայ իրաւական ¹⁾ պետութիւնից: Առանց ընդունելու անհատի խղճի ազատութիւնը, հոգեկան ոչ մի ստեղծագործութիւն չէ կարելի ենթադրել: Անհատի կեանքն անցնում է ստեղծագործութեան մէջ, իսկ ամեն մի ստեղծագործութեան հիմնական պահանջն ազգութիւնն է: Ամեն մի անհատ ձգտում է կեանքի մէջ որ և է բանով իրան ցոյց տալ: Իսկ նա իրան կարող է ցոյց տալ միայն ստեղծելով գանազան բարիքներ, կը լի-նեն դրանք նիւթական թէ հոգեկան՝ միւլնոյն է: Անհատի ստեղծագործական գործունէութիւնը արտայայտում է կրօնի, գիտութեան, գեղարւեստի, վերջապէս, ֆիզիքական աշխատանքի ասպարէզներում:

Անհատի այդ ամբողջ ստեղծագործող գործունէութիւնը կարող է ամենից աւելի բաւարարութիւն պատճառել իրան՝ ստեղծագործող անհատին, նոյնպէս և ամենից աւելի օգուտ տալ շրջապատողներին, եթէ որ անհատը ոչնչով չէ սահմանափակւած կամ նեղւած թէ իր գործունէութիւնն ընտրելու, համաձայն իր ձգտումների և տա-ղանդի, այնպէս և ստեղծագործութեան մէջ՝ այն ասպարէզում, որ նա ընտրել է իր համար: Դրանում է կայանում անհատի ինքնորոշման ազատութիւնը կամ ինչպէս ասում են, նրա աւտոնոմիան: Եւ եթէ խղճի ազատութիւնը ստի-պում է մեզ ընդունել ամեն մի մարդու իրաւունքը հա-

¹⁾ Այդ մասին նայել «Յառաջի Գրադարանի» «Ինչ է իրա-ւական պետութիւնը» գրքոյկը:

ւատալու, մտածելու և զգալու իր խղճի հրամայածի պէս, այդ դէպքում ինքնորոշման օրէնքը հրամայում է մեզ ընդունել նոյն անհատի իրաւունքը վարւելու համաձայն իր խղճի: Միակ սահմանափակումը, որ մենք կարող ենք պահանջել ազատօրէն ինքնորոշուող անհատից—նա է, որ նրա ինքնորոշման ազատութիւնը չը խանգարէ ուրիշ անձերի գործունէութեան ազատութիւնը: Խելահաս մարդը միշտ կարող է հասնել դրան, համաձայնութեան գալով իր նմաների հետ:

Այդպէս ուրեմն՝ խղճի ազատութեան սկզբունքը պահանջում է խոստովանել անհատի ինքնորոշման և ինքն իրան կարգադրելու (աւտօնոմիայի) ¹⁾ իրաւունքը, իսկ այդ իրաւունքից խելացի կերպով օգտւելը պահանջում է համաձայնութեան գալ ուրիշ անձերի հետ, այնպէս որ նրանցից ամեն մէկի ազատութիւնը սահմանափակւի միւսների ազատութիւնով:

ԱՆՀԱՏԻ ԵՒ ԱԶԳՈՒԹԵԱՆ ԻՆՔՆՈՐՈՇՈՒՄԸ:

Մենք մի քիչ առաջ տեսանք, որ անհատի կեանքն ստեղծագործութիւն է: Ուրիշ խօսքով՝—միայն անհատն է հանդիսանում ամեն տեսակ հոգեկան ու նիւթական կուլտուրայի աղբիւր: Կուլտուրա ասելով, մենք հասկանում ենք նիւթական և հոգեկան այն բոլոր բարիքների ամբողջութիւնը, որոնցով մարդիկ օգտւում են իրանց կա-

¹⁾ Բառացի կերպով առնելով, «աւտօնոմիա» նշանակում է «ինքնօրէնադրութիւն»:

րիքներին բաւարարութիւն տալու համար, նոյնպէս և այն հիմնարկութիւնները (կարգ ու կանոնը, հասարակական կազմը), որոնց մէջ ապրում են մարդիկ: Սակայն անհատը օգի մէջ չէ ճախրում, այլ ապրում է ամեն մի մարդու մէջ: Միայն անձնաւորութիւնը մէկի մէջ աւելի խիտ կերպով է արտայայտւած, ինչպէս բոլոր տաղանդաւոր մարդկանց մէջ,—միւսի մէջ նա աւելի հազ նշմարելի է, այդպիսի մարդն աւելի նման է ուրիշներին, ինչպէս ասում են, նա իր սեփականը, միայն իրեն յատուկ բան աւելի քիչ ունի իր մէջ:

Բայց մարդը կամ մարդկային կենդանի անձնաւորութիւնը երբէք չի լինում ընդհանրապէս մարդ, առանց զանազանութիւնների: Ոչ, նա իր նմանների հետ կապւած է լինում հազար ու մի զանազանատեսակ թելերով: Այդ պատճառով իրաւացի է ասում Ջիմմէլը*), որ անհատը արդիւնք է իրար հանդիպող ու ընդմիջող հասարակական շրջանների, որոնց մէջ նա մտնում է իբր նրանց մի մասը: Իսկապէս՝ մեզանից ամեն մէկը լինում է անդամ ընտանիքի, համայնքի, դասի, զանազան մասնաւոր ընկերութիւնների, պետութեան, ազգութեան: Այդ բոլոր ընկերակցութիւնների պատկանելը բնական, կամաւոր և ստիպողական բնաւորութիւն ունի և ազդում է ամեն մի մարդու վրայ. այդ ազդեցութիւնների գումարը համարեա ամբողջապէս բացատրում է մեզ տրւած անձնաւորութեան ինչ լինելը:

Անբացատրելի է մնում անձնաւորութեան մէջ միայն իրան և ոչ մի ուրիշ մարդու չպատկանող այն մնացորդը,

*) Դիմաճական մի յայտնի փիլիսոփայ է:

որը նրան տարբերում է միւս անձերից, եթէ նոյն իսկ սրանք էլ լինէին նոյն թուով և նոյն կապակցութիւններէ արդիւնք, որոնց անդամ է և նա:

Այս ըոպէիս մեզ հետաքրքրում է անհատի պատկանելը միայն ազգային ընկերակցութեան:

Վերեւում մենք ընդունեցինք անհատի լիակատար ինքնորոշման (աւտոնոմիա) անհրաժեշտութիւնը: Այժմ մենք լիապէս հեռանում ենք լինելէ, եթէ ընդունենք ազգութեան լիակատար ինքնորոշման անհրաժեշտութիւնը: Պարզ է թէ ինչու: Նախ և առաջ՝ ամեն մի ազգ, ինչպէս վերելում ցոյց տրւեց, բաղկացած է մի խումբ անհատներից, որոնք կապած են իրար հետ գոնէ, լեզուի և պատմութեամբ, որոնք կապւած են իրար հետ գոնէ, լեզուի և պատմութեամբ:

Անհատի կեանքն անց է կենում ստեղծագործութեան մէջ: Ստեղծագործելիս մարդը կարիք է զգում հում նիւթի, (մատերիալի): Նրա ձեռքի տակ, իրան ամենից աւելի մօտ գտնւում է այն մատերիալը, որ տալիս է իր պատկանած ազգութեան կուտուրան: Այդ պատճառով էլ նրա ստեղծագործութիւնն աւելի բեղմնաւոր կը լինի իրան ընտանի ազգային միջավայրում: Եթէ ազգային կեանքի մթնոլորդը ներշնչւած է ազատութիւնով, նրա անգամները կարող են անվրդով անձնատուր լինել ստեղծագործութեան: Բայց ստեղծագործութեան ազատութիւնն արդիւնք է երկու ճակատի վրայ մղւած կուրի, մի կողմից պէտք է կուրել իր երկրի ոստիկանական հիմնարկութիւնների դէմ, որպէս զի ապահովելի ամեն մի անձի ինքնորոշման ազատութիւնը, —

*) Հաստատւած հասարակական սովորութիւններ, հայեացքներ, բնոյթ:

միւս կողմից՝ եթէ մի ազգութիւն նախաձեռն է կամ ճնշւում է միւս ազգութիւնից, պէտք է կուրել տիրող ազգութեան դէմ, պէտք է ձգտել ազատել նրա հալածանքներից: Այս վերջին տեսակի կուրի բովանդակութիւնը կամ նպատակն է ազգային ստեղծագործութեան ազատութիւնը: Այդ կուրի համար փչացւում են շատ ոյժեր, որոնք՝ եթէ ճնշւած ազգը ինքնորոշում ունենար, կարող էին գործադրել նորա-նոր ստեղծագործութեան համար նոյն ազգի ներսում: Իսկ ամեն մի ազգութեան առաջադիմութիւնը մի քայլ առաջ է ամբողջ մարդկութեան համար, որովհետեւ վերջինը բաղկացած է ազգութիւններից: Ուրեմն՝ ազգային ստեղծագործութիւնը յառաջդիմական քայլ է. դա ոչ մի կասկած չէ վերցնում: Եւ եթէ ազգային ստեղծագործութեան ամենաձեռնառու պայմանը ազգային աւտոնոմիան է, այսինքն՝ որոշ ազգի կեանքի կազմութիւնը որոշել նոյն ազգի անդամների ուզածի պէս՝ առանց կախում ունենալու միւս ազգերի ցանկութիւններից, — այդպիսի դէպքում առաջդիմական երևոյթ է և այն կուրը, որ մղւում են մի ազգի կուտուրական և քաղաքական ազատագրման ու վերծնութեան համար:

Սպանել որ և է ազգային կուտուրա՝ — ոճիր է, որովհետեւ մենք չենք կարող նախադուշակել, որ այս ինչ ազգի ստեղծագործութիւնն, ընդհանուր մարդկային տեսակէտից, դատաւարաւորւած է անպաղուծեան: Գոնէ մինչև այժմ ամեն մի ազգ որ և է բան մտցրել է համաշխարհային մարդկութեան զանաւորանք:

Ազգային աւտոնոմիան ապահովեցնում է ազգային ստեղծագործութեան արդիւնաւորութիւնը: Այդ պատճառով

1003
1929

նա ցանկալի է և նպատակայարմար:

Ժողովրդական ստեղծագործութեան այդ շրջանին է պատկանում նաև հասարակական օրենսդրական ամբողջ գործը, ինչպէս օրինակ՝ բանւորների ապահովագրութիւնը և աշխատանքի պաշտպանութիւնը գործարաններում և ֆաբրիկաներում:

Բնականաբար՝ պրօլետարիատն աւելի շուտով ձեռք կը բերէն յաջողութիւն հասարակական քաղաքականութեան շրջանում աւտոնոմ երկրում, քան դրսից ճնշւած վայրում: Որովհետեւ աւտոնոմ երկրում նա ստիպւած չէ ոյժ գործ դնել ազգային կռիւ համար: Կը նշանակէ՝ պրօլետարիատը, ներկայի շահերի տեսակէտից արդէն պիտի պաշտպանէ աւտոնոմիայի պահանջը: Այդ պիտի պահանջէ ոչ միայն արտաքին կողմից ճնշւած երկրի պրօլետարիատը, այլ և ճնշող երկրինը, որովհետեւ, հակառակ դէպքում, նա էլ ստիպւած է լինելու իր ոյժերի մի մասը կորցնել ազգային կռիւ վրայ և, որ վատթարագոյնն է, ճնշելու համար: Պրօլետարիատն, ինքը լինելով ճնշւած, պէտք է հասկանայ, որ իրան, մարդկութեան ամեն տեսակ ճնշումից ազատելու համար մարտնչողին, անվայել է օգնել աղգամով քաղաքականութեանը և լինել ճնշողների շարքում: Եւ մենք տեսնում ենք որ Ռուսաստանի և Աւստրիայի բոլոր ճնշւած ազգութիւնների պրօլետարները, սուսական և աւստրիական պրօլետարների հետ միասին, պահանջում են ընդունել ամեն մի ազգութեան իրաւունքը իրակատար կերպով ինքնորոշելու:

Միւս կողմից՝ սօցիալիստական գրականութեան մէջ յաճախ նկատել եմ, սր սօցիալիստական պրօպագանդի յաջողութիւնն աւելանում է երբ պրօլետարիատը կազմակերպւում է ըստազգութիւնների. դեռ չենք խօսում այն

մասին, որ պրօպագանդը կարելի է մղել միայն պրօլետարիատի մայրենի լեզուով: Եւ իրականութեան մէջ էլ մենք տեսնում ենք, որ պրօլետարիատը կազմակերպւել է միայն ըստ ազգութիւնների: Մենք պէտք է քննենք՝ աւտոնոմիայի հարցը աշխատաւոր գիւղացիութեան շահերի տեսակէտից: Ինչ վերաբերում է ճնշւած երկրի աշխատաւոր գիւղացիութեանը՝ նա աւելի ևս շահագրգռւած է աւտոնոմիայով, քան նոյն երկրի պրօլետարիատը: Պրօլետարիատի մի մասը դեռ ևս կարող է փախչել հալածանքից որ և է վայր, որովհետեւ «պրօլետարիատը հայրենիք չունի» կամ, աւելի լաւ է տեսլ՝— ուր կայ գործարան և ֆաբրիկա, այնտեղ էլ պրօլետարիատի հայրենիքն է: Իսկ աշխատաւոր գիւղացիութիւնն այդպէս հեշտութիւնով չէ կարող փախչել իր ուղած տեղը: Առաջին՝ այնքան էլ հեշտ չէ վերջացնել տրնտեսութիւնը և իր հողի կտորը, իսկ երկրորդ՝ աւելի ևս դժւար է անտեսութիւն հիմնել մի նոր կտոր հողի վրայ. ուր և երբ կը գտնես այդ հողը: Իսկ ազգային կռիւ մղելն աշխատաւոր գիւղացու գրպանի և վիճակի բարելաման վրայ նոյնպէս վատ է ազդում, ինչպէս և պրօլետարիատի: Իսկապէս՝ որեւէ երկիր ճնշելու համար, նրա մէջ պիտի պահել մեծ զօրք, իսկ աշխատաւոր գիւղացիութիւնը և պրօլետարիատը կազմում են «գնդակ պաղեցնելու» համար մի մասաւարարող և նրա պահպանութեան միջոցները հայթայթող գլխաւոր դասակարգերը: Սը նշանակէ՝ ազգութիւնների ճնշելու բոլոր ծախքերը գլխաւորապէս ընկնում են տիրող ազգի չունւոր դասակարգերի վրայ: Իսկ այդ ճնշումից օգուտ ստանում են տիրող ժողովրդի բուրժուազիան և կալւածատէր դասակարգը: Եթէ, օրինակ, հաշւենք,

Թէ՛ս ռուս աշխատաւոր ժողովրդի վրայ ինչ է նստում Լեհաստանում պահւող 200 հազարանոց բանակը և Կովկասում պահւող 100 հազար զօրքը, կը ստանանք հարիւրաւոր միլիոններ: Իսկ յանձն ինչի՞նք են կատարուում այդքան գոհերը: Ոչ ոք չը գիտէ:

U h S n i n U h U

Կանգ առնենք այժմ աւտոնոմիայի հարցի մի քանի
մանրամասնութիւնները վերայ:

Մենք արդէն գիտենք, որ ներկայ պետութիւնները կազմւել են նւաճումներով: Այդ պատճառով նրանք բազմազան են մի շարք շրջաններից, որոնք իրար նման չեն: Այդ շրջաններից ամեն մէկը ներկայացնում է, մեծ մասով, մի ամբողջութիւն թէ ազգային և թէ տնտեսական հարցում: Այսպէս, օրինակ, Ռուսաստանը կազմւած է հետեւեալ շրջաններից. Ֆինլանդիա, Լեհաստան, Ուկրաինա, Կովկաս Բալտեան երկիր, Լիթւա, Սիբիր, վերջապէս Վելիկօրուսիա կամ Մեծ-Ռուսական երկիր: Մեծ-Ռուսական երկիրն էլ իր կարգին բաղկացած է մի քանի շրջաններից, որոնք իրար նման չեն աշխարհագրական, կլիմայական, ժողովրդա-տնտեսական պայմաններով: Կենտրոնական Ռուսաստանը, Վոլգայի ափերի շրջանը, հիւսիսային Ռուսաստանը Ուրալի ունեն շատ ինքնօրինակ յատկութիւններ: Այդ պատճառով ներքին կառավարութեան խնդիրները պահանջում են, իրանց իրականացման համար, կառավարող իշխանութեան խիստ մօտկոթիւն կառավարող վայրին: Զէ կա-

բելի յաջողութիւնով կառավարել մի կենտրոնից, օրինակ՝
Պետերբուրգից՝ աշխարհի մի ընդարձակ երկիր, օրպիտին
է նոյն իսկ միայն Մեծ-Ռուսիան։ Անհրաժեշտ է նրա վար-
չութեան մէջ ամենալայն տպակենտրոնացում, որին կարելի
է հասնել տեղական ինքնավարութեան ամենալայն զարգա-
ցումով։ Այդ աչքի առաջ ունենալով, աւտոնոմիա ստելով,
յաճախ հասկանում են ոչ թէ ազգային ինքնավարութիւն,
այլ շրջանային։ Այդ պատճառով էլ աւտոնոմիան կարող
է լինել ազգային և երկրային (տէրրիտօրիալ) կամ շրջա-
նային։ Եթէ տրւած ամբողջ շրջանը բնակւած է մի ուր
է ազգութիւնով, այդ դեպքում երկրային և ազգային
աւտոնոմիայի հասկացողութիւնները նոյնութիւն են կազ-
մում։

Իսկ այն դէպքում, երբ մի շրջանում ազգաբնակչության մեծ մասը պատկանում է մի ազգության, իսկ, փոքրամասնությունը մի ուրիշ ազգության, — այդ դէպքում ակներև է, որ տիրող ազգությանը տալով ազգա-երկրային աւտո-նոմիա, դեռ հարցը լուծւած չի լինի փոքրամասնության համար: Այդպէս է, օրինակ, գործերի դրութիւնը Լեհաստանում, ուր ճնշող մեծամասնութիւնը լեհեր են, իսկ փոքրամասնութիւնը հրեաներ: Այստեղ հարց է առաջ գալիս ապահովելու փոքրամասնության իրաւունքը. իսկ այդ, ներկայ պայմաններում, կարող է բաւարար կերպով վճռուել, այսպէս կոչւած՝ կուլտուրական ինքնորոշման ճանապարհով, կամ ազգային կուլտուրական և ոչ ազգա-երկրային աւտոնոմիայով: Կուլտուրական ինքնորոշման այդ հասկացողութիւնը պահանջում է վարչութեան մէջ համեմա-

տական ¹⁾ մասնակցութիւն խառն ազգաբնակչութիւն ունեցող շրջաններում: Բացի դրանից, ազգութիւնների կուլտուրական կարիքների համար ծախքերը տալ շրջանի ընդհանուր միջոցներից, կրկին ամեն մի ազգութեան քաղաքացիների թւի համեմատ, փոքրամասնութեան բաժինը պէտք է ծախուի փոքրամասնութեան ցանկութեան համեմատ: Միայն այդ միջոցով փոքրամասնութիւնը կարող է ապահովել իրան բաւարար քանակութեամբ կուլտուրական-կրթական հաստատութիւններով: Եթէ որ և է ժողովուրդ ապրում է մի քանի շրջաններում, ամեն մէկի մէջ փոքրամասնութիւն կազմելով, նրան պէտք է իրաւունք տրւի կազմելու ինքնավար ազգային մի միութիւն կամ դաշնակցութիւն, եթէ նա այդ ցանկայ: Այդ միութեան ազգեղութիւնը կարող է տարածւել այն բոլոր շրջանների վրայ, ուր այդ ազգը կազմում է փոքրամասնութիւն:

Այդպէս ուրեմն՝ երկրային կամ շրջանային աւտոնոմիան չը պէտք է շփոթել ազգային հետ: Իսկ ինչ վերաբերում է վերջինին, պէտք է տարբերել ազգա-երկրային աւտոնոմիան կուլտուրական-ազգային աւտոնոմիայից:

Ֆ Է Դ Է Ր Ա Յ Ի Ա

Պետական իրաւունքի գիտութեան մէջ ֆէդերացիա անունը տրւում է անկախ պետութիւնների կամ աւտոնոմ շրջանների դաշնակցութեանը, որոնց հիմքը կազմում է դաշնագիրը:

Ֆէդերացիան հանդիսանում է աւտոնոմիայի բնական

¹⁾ Ամեն մի ազգութեան անդամների թւի համեմատ:

լրացումը: Ինչպէս որ անհատը չէ կարող առանձնացած կեանք վարել, այլ ստիպւած է շրջապատողների հետ մասնակցանազան համաձայնութիւնների մէջ, այդպէս էլ ամբողջ ժողովրդները արտաքին պայմաններից ստիպւած են լինում իրար հետ համաձայնութեան գալու: Այդպիսի համաձայնութիւնների և գրանց վրայ յենւող ֆէդերատիվ (դաշնակցական) յարաբերութիւնների հիմքը կազմում է պայմանաւորող կողմերի փոխադարձ օգուտը: Ֆէդերացիան ենթաւորող կողմերի փոխադարձ օգուտը: Ֆէդերացիան ենթաւորում է ազատ դաշինք, որովհետեւ ինչպէս տիրոջ և ստրուկի միջև չէ կարող տեղի ունենալ ոչ մի պայմանագրային յարաբերութիւն, այնպէս էլ տիրող և ճնշւած ժողովրդների մէջ: Այդ դէպքում իրար են զարնւում անհաւասար իրաւատէր կողմեր, կոպիտ բռնութիւնը նրանց մէջ հաստատում է տիրապետութեան և ենթարկման յարաբերութիւն: Իսկ ֆէդերացիայի մասին խօսք կարող է լինել միայն այնտեղ, ուր պատրաստի կան հաւասար իրաւատէր և իրարից անկախ ժողովրդներ, այդ պատճառով էլ ընդունակ դաշնագիր կնքելու, որը հիմնւած է լինելու փոխադարձ յարգանքի վրայ: Այդ պատճառով ֆէդերացիան արդէն իսկ ենթադրում է աւտոնոմիա:

Վերեւում մենք ասացինք, որ ազգային հարցը միայն այն դէպքում կարող է բաւարար լուծում ստանալ պրօլետարիատի և աշխատուոր գիւղացիութեան շահերի տեսակէտից, եթէ նրա լուծումը կը ստեղծէ ազգային կուլտուրայի համար բարեյաջող պայմաններ, իսկ ազգային թշնամութեան և տարամերժութեան ծագման ու զարգացման համար կառաջացնէ անբարեյաջող պայմաններ: Իսկ դրան կարելի է հասնել՝ ընդունելով ամեն մի ժողովրդի

համար հաւասար իրաւունքներ, ճանաչելով ազգային աւտո-
նոմիան և միացնելով բոլոր աւտոնոմ և հաւասար իրաւա-
տէր ժողովրդներին եղբայրական դաշնակցութիւնով: Երբ բո-
լոր ժողովրդները կը մճուեն իրանց շահերին վերաբերող հար-
ցերը փոխադարձ համաձայնութիւնով, երբ նրանք կը գործա-
դրեն ընդհանուր ուժերով իրենց բոլորի համար օգտակար
միջոցներ, և ոչինչ չեն անել տալ իրար բռնի կեր-
պով, այն ժամանակ ազգային ընդհարումների համար բո-
լոր առիթները և ազգային թշնամանք սնուցանող պայ-
մաններն արմատախիլ կը լինեն: Սկսելով ժամանակաւոր և
մասնակի զբաղիական համաձայնութիւններից, երկրագնդի
ժողովրդները կամաց-կամաց կանցնեն դէպի արար աշխար-
հի ժողովրդների դաշնակցութիւնը: Եւ երկրագնդի ժողո-
վրդների այդ եղբայրական դաշնակցութիւնը, սօցիալիզմի
իրականանալուց յետոյ, կը դառնայ աշխատաւորների
համաշխարհային եղբայրութիւն, որովհետեւ սօցիալիստա-
կան հասարակութեան մէջ բոլորը կը լինեն ընդհանրու-
թեան օգտի համար աշխատողներ: Բայց մեզ՝ կապիտա-
լիստական կազմի տիրապետութեան ժամանակ ապրող
սերնդիս համար, որը չը գիտէ թէ երբ կը դայ աշխատանքի
յաղթանակի «խսկական օրը» դրամատիկի դէմ, — մեզ համար
անհնար է նստել և միայն սպասել սօցիալիստական կազ-
մին և նրա աշխատաւորական համաշխարհային եղբայրու-
թեան: Ներկայ պրօլետարիատը և աշխատաւոր գիւղացի-
ութիւնը պետք է ունենան որոշ ազգային քաղաքակա-
նութիւն, որը գիմաւորելու ելնէր աշխատաւորների ապա-
գայ համաշխարհային եղբայրութեանը: Իսկ այդ քաղաքա-

կանութեան ¹⁾ բովանդակութիւնը պէտք է լինի վերա-
կադմել պետական և միջպետական կեանքն այնպիսի սկզբ-
բունքներով, որոնք այժմ՝ կապիտալիզմի տիրապետութեան
օրով էլ տանէին դէպի ժողովրդների եղբայրական դաշնակ-
ցութիւն: Եւ ինչպէս որ հողի համայնացումը մի քայլ է
դէպի սօցիալիզմը, այնպէս էլ ազգային աւտոնոմիան և
ազատ ազգութիւնների ֆէդերացիան հանդիսանում են իբր
մի խոշոր քայլ դէպի սօցիալիստական հասարակութեան
շուտափոյթ իրականացումը: Ներքնապէս ազատ և իրարից
անկախ ժողովրդների եղբայրական դաշնակցութիւնը հող
կը պատրաստէ աշխատաւորների համաշխարհային եղբայ-
րութեան համար և ազգային թշնամանքը, տարաձայնու-
թիւնները և կռիւը հասցնելով նւազագոյն չափերի, հնարա-
ւորութիւն կը տայ թէ պրօլետարիատին և թէ աշխատաւոր
գիւղացիութեանը կենտրոնացնելու իրանց բոլոր ուժերը
սօցիալիզմի համար կազմակերպած կռիւ մղելու վրայ:

ԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՐՅԸ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆՈՒՄ

Ռուսական հսկայական կայսրութիւնն էլ կազմել է
գրաւումների ճանապարհով, և այժմ ճաթ-ճաթում է ամեն
կողմից: Հարիւրից աւելի ժողովրդներ, այս կամ այն ձե-
ւով, քիչ կամ շատ չափով, այս բոլորէիս ճնշւում ու կեղեք-
ւում են մեղանում, վերիկօրուսական չինօյնիկութեան և

¹⁾ Քաղաքականութիւն կոչւում է կառավարելու արհեստը, մի
շարք միջոցներ, որոնք ուղղւած են հասարակական բնոյթ ունեցող
որեւէ նպատակի հասնելու:

ուսումնական բուրժուազիայի օգտին: Աշխատաւոր գիւղացի-
ութիւնը և պրօլետարիատն ստիպւած են մասնակցել կայս-
րութեան միւս ժողովրդների ճնշմանը, թէ զինւոր տալով
և թէ դրամական անագին միջոցներով, որ կլանում է
այդ նպատակի համար ագնական-բիւրօկրատիական կառա-
վարութիւնը: Սրելով ուսանելին լեհերի և հրէաների դէմ,
թուրքերին հայերի դէմ և կուեցնելով բոլոր ազգութիւն-
ներին իրար հետ, ազգային հակառակութիւնների և թշնա-
մութեան պղտոր ջրում կառավարութիւնը ձուլ է որսում:
Այն ժամանակ, երբ ուսն գինւորները գնդակահարում են
լեհական գիւղացիներին ու բանւորներին, կոլոսատում
և կոտորում են թշառ հրէաներին, իսկ միաժամանակ միւս
աշխարհն են ուղարկում և սատակեցնում ուղղափառ գիւ-
ղացիներին, որոնք մարտնչում են «բոլոր հողի և ազա-
տութեան» համար,—այդ նոյն ժամանակ կառավարութիւնը,
կալածատէրերը և կապիտալիստները կողոպտում և հալա-
ծում են իրանց սրտին շատ սիրելի վելիկօրուս ժողովրդին:
Նւստիականական բռնակալ կարգերն առաջացնում են
ժողովրդամբ թագաւորում են Ռուսաստանում:

Պրօլետարիատի և ուսական աշխատաւոր գիւղացի-
ութեան գիտակից մասն արդէն հասկացել է, որ պէտք է
դադարել օտար ցեղերին ճնշելուն մասնակցելուց, որ միայն
դրանով ու այժմ ճնշած այդ ժողովրդների հետ դաշնակցելով
կարելի է վերջնականապէս թօթափել իրաւադրկութեան և
ամեն տեսակ կեղեքման այն զարհուրելի լուծը, որն ան-
մի քանի դար շարունակ ծանր մղձաւանջի նման փաթաթել
է աշխատաւոր թշառ ժողովրդի վրին:

Միւս կողմից՝ հալածւած ժողովրդների մէջ վերջերս

առաջ է եկել այն գիտակցութիւնը, որ իրանց ստրկացման
գլխաւոր պատճառը ոչ թէ վելիկօրուսական խաւար աշխա-
տաւոր ժողովուրդն է, այլ Ռուսաստանի ոստիկանական
կարգերը և նրանում տիրապետող կալածատէր-ճորտատէ-
րերի և բուրժուաների դասակարգերը: Այդ հալածանքին
խիստ նպաստում է նաև պրաւօսլաւ եկեղեցին, որի քահա-
նաները և եպիսկոպոսները, համարեա՛ն առանց բացառու-
թեան, սև հարիւրեակի անդամներ են:

Ուրեմն՝ մի կողմից ուսն բանւորների և գիւղացիների
մէջ գիտակցութեան զարգանալը, միւս կողմից էլ ճնշւած
ազգերի գիտակցութեան գալը, հող են պատրաստում նրանց
միացման համար ազատ Ռուսաստանում կամ ազատ
Վելիկօրուսիայի հետ: Ինքնակալութիւնը դրել է իրեն մի
անհասանելի նպատակ՝—բռնի կերպով ուսացնել ուսական
կայսրութեան բոլոր օտար ցեղերին: Հասկանալի է, թէ ինչու
այդ նպատակն անհասանելի, անկարելի է: Ժողովրդական
կրթութեան զարգանալով, երբ ամեն տեսակ գիտելիքներ
թափանցում են բանւորական լայն խաւերը, սկսւում է
ժողովրդական ինքնագիտակցութեան զարգացումը: Վերջին
բանւորը և գիւղացին ¹⁾ անգամ սկսում են զգալ, որ իրանք
անդամ են ոչ միայն որոշ դասակարգի, այլ և որոշ ազգու-
թեան: Յաճախ նոյն իսկ ազգային ինքնագիտակցութիւնն
աւելի առաջ է ծնւում, քան դասակարգայինը: Այդ հետևողա-
կանութեան պատճառն այն է, որ ազգային հալածանքներն
աւելի զգալի են, բանւոր մարդու խելքին նրանք աւելի

¹⁾ Ամեն անգամ երբ մենք գործ ենք անում «գիւղացի» բառը
պէտք է հասկանալ ոչ թէ գիւղացի անունը միայն կրող դասը, այլ
երկրագործ դասակարգը:

դիւրամատչելի են, քան դատակարգային հակասութիւնները բաց անելը և նրանց հասկանալը: Միւս կողմից՝ դատակարգային հակասութիւնները երբեմն ստւերի մէջ թաղնւած են մնում, որովհետեւ նրանք միատեղում են ազգային հակասութիւնների հետ: Այդպէս է, օրինակ, Բալտիան շրջանում, ուր պրօլետարիատը և աշխատաւոր զիւղացիութիւնը կազմւած է լատիշներից և էստոնացիներից, իսկ ազնւական հողատէրերը, վաճառականները, գործարանատէրերը և պաշտօնեաները գերմանացիներ են:

Այս դէպքում լատիշ, էստոնացի և գերմանացի ազգութիւնների իրաւահաւաստութիւնը կարող է միայն թեթեւացնել աշխատաւոր ժողովրդի դատակարգային կռիւը կեղեքիչ-գերմանացիների դէմ: Բայց ընդհանրապէս էլ պէտք է անմիառ և վայրենի համարել այն միտքը, թէ կարելի է որ և է մէկին բռնի ուստացնել: Արդեօք մեր կառավարութեան քաղաքականութիւնն այդ ուղղութիւնով որ և է յաջողութիւն ունեցել է: Երբէք, ամենեւին: Այն ինչ, կարծեմ, ճնշման ամեն միջոց, չոյն իսկ տանջանք, վիրածել են և դեռ Վարչաւայում դործ են դնում մինչև օրս ¹⁾:

Պատմութիւնը մեզ սովորեցնում է, որ՝ որքան աւելի ճնշում են մի ժողովրդի, այնքան աւելի նա զիմադրութիւն է ցոյց տալիս: Եւ երբ որ և է ժողովրդի ամբողջութիւնը լուստւարւում է, իսկոյն սկսում է ձգտել ինքնուրոյնութեան, ինքնորոշման, աւտոնոմիայի: Եւ, ինչպէս որ զարգացած անձը դժւարութիւնով է հաշտւում ենթակայ կամ հպատակ վիճակի հետ, այդպէս էլ ամբողջ ժողովուրդն է սկսում ձգտել ազատելու ուրիշ ազգից, որովհետեւ նրա շարքերում

¹⁾ Այսինքն մինչև 1905 թւի Օգոստոս ամիսը:

շատացել է սեփական արժանիքը գիտակցող անձերի թիւը: Դատակարգային կռիւի զարգացումն էլ, պրօլետարիատի և աշխատաւոր զիւղացիութեան ձգտումն էլ դէպի սօցիալիզմ՝ կարելի է բացատրել պրօլետարների և զիւղացիների լայն խաւերում միայն սեփական արժանապատուութեան զգացումի զարգացումով: Գիւղացին ու բանւորը միայն այն ժամանակ են սկսում կռիւ մղել սօցիալիզմի համար, երբ պարզ հասկանում են իրանց կախւած կամ հպատակ վիճակը ներկայ կապիտալիստական հասարակութեան մէջ: Ուրիշ մարդկանցից բոլորովին անկախ լինելու ցանկութիւնը դրդում է նրանց աւելի եռանդով մարտնչելու հասարակական կազմի փոփոխութեան համար, որովհետեւ այդ անկախութիւնը կարող է նրանց կեանքի խնջոյքում տալ աւելի լաւ տեղ, քան այն որ նրանք ունեն այժմ:

Բայց դառնանք մեր քննելիք հարցին: Ժողովրդական կրթութեան զարգացումը, անհատականութեան և ազգային ինքնագիտակցութեան զօրանալը հաստատւում են, որ ուստացման բոլոր ջանքերը դատապարտւած են անաջողութեան: Այդ պատճառով վելիօրոուական պրօլետարիատը և աշխատաւոր զիւղացիութիւնը պէտք է ընդ միշտ ձեռք քաշեն այդ տեսակ ազգամոլական (նացիօնալիստական) քաղաքականութիւնից: Ռուս պրօլետարիատը և զիւղացին այս րօպէիս մարտնչում են իրանց անձը և իրանց հայրենիքը ոստիկանական ճնշումից ազատելու համար:

Հերոսաբար մեռնում են նրանք ազատ Ռուսաստանի համար մարտնչելով: Պետերբուրգի և Պէտէրհօֆի կենտրոնական կառավարութեան ճնշումը պէտք է տապալել և անշուշտ կը տապալել աշխատաւոր ժողովրդի ձեռքով, ոչ

թէ նրա համար, որ նրանից ազատւած աշխատաւոր Ռուսաստանն սկսէ ճնշել ռուսերէն չը խօսող ուրիշ ժողովրդներին: Ռուս աշխատաւոր ժողովուրդը պէտք է յիշէ, որ միայն ուժի ու բռնութեան միջոցով կարելի է իշխել և տիրանալ ուրիշ ժողովրդների վրայ: Եւ վերին աստիճանի անարդար ու վրդովեցուցիչ կը լինէր, եթէ որ ամեն տեսակ բռնութիւնների դէմ մարտնչողը, ինչպէս որ է այժմ ռուս աշխատաւոր ժողովուրդը, մտածէր շարունակել ապարդիւն բռնութիւնների այդ քաղաքականութիւնը միւս ժողովրդների վրայ: Ռուս պրօլետարիատի և աշխատաւոր գիւղացիութեան կենսական ու անհրաժեշտ շահերը պահանջում են, ընդհակառակը, ընդառաջ ելնել աւտոնոմիա և ֆէդերացիա պահանջող ամեն մի ժողովրդի ցանկութիւններին: Ռուսաստանի զօրութիւնը միայն կաւելանայ, եթէ Ռուսաստանը արժւի գայիսոնի և միասնեծանութեան տակ ստիպողաբար միացնելու փոխարէն՝ հաստատուի Ռուսական կայսրութեան մէջ ապրող անկախ և իրաւահաւասար ժողովրդների եղբայրական դաշնակցութիւն, հիմնւած ազատ դաշինքի վրայ: Ռուս բանւորը և գիւղացին պէտք է հաշւի առնեն գոյութիւն ունեցող այն կատաղութիւնը ռուս կառավարական իշխանութեան դէմ, որ առաջացրել է մեր կառավարութիւնը Ռուսաստանի բոլոր ոչ-ռուս ժողովրդների մէջ, գազանաբար հայածելով այն ամենը, ինչ որ ռուսական չէ: Մեր կառավարութիւնը, որ կիսով չափ կազմւած է բալտեան շրջանի «իսկական ռուս ոգի» ունեցող գերմանացի բարօններից, ամեն կերպ վիրաւորում է այլազգիների ազգային ինքնասիրութիւնը, և դրանով պէտք է բացատրել Ռուսաստանից ազատւելու այն զարհուրելի ծարաւը, որ մենք

նկատում ենք և ֆինլանդացիների և լէհերի, և կովկասեան ժողովրդների, վերջապէս, և՛ Ուկրաինայի ու Լիթւայի բնակիչների մէջ:

Այդ պատճառով, ամենից լաւն այն է, որ Ռուսաստանի ժողովրդներն իրանց սահմանները որոշեն, ի հարկէ ոչ նրա համար որ յետոյ իրար կռնակ դարձնեն, այլ այն նպատակով, որ մտնեն իրար հետ դաշնակցական յարաբերութեան մէջ: Այդպէս վճռելով իրանց փոխադարձ յարաբերութիւնների հարցը, ամեն մի ազգութեան բանւորները և գիւղացիները կարող են խիտ շարքերով գրոհ տալ հողատէր մագնատների, արդիւնաւերութեան թագաւորների, բորսայի տուգների, առեւտրի ասպետների վրայ—յաջող կերպով կըռւելու նրանց հետ:

Որ Ռուսաստանում ազգային հարցի այդպիսի լուծումը ձեռնառու է ճնշւած ազգերի պրօլետարների և աշխատաւոր գիւղացիութեանը՝—երևում է նրանից, որ այդ ազգութիւնների բոլոր սօցիալիստական կուսակցութիւնները պահանջում են աւտոնոմիա և ֆէդերացիա: Իսկ սօցիալիստական կուսակցութիւնները պաշտպանում են կամ միայն պրօլետարիատի կամ նաև աշխատաւոր գիւղացիութեան շահերը: Բաւական է ծանօթանալ Լեհական սօցիալիստական կուսակցութեան, Լիթւայի և Լէհաստանի սօցիալ-դէմօկրատիայի, Ուկրաինայի սօցիալիստական կուսակցութիւնների, Լատիշական սօցիալ-դէմօկրատիայի և լատիշական Սօցիալ-դէմօկրատիական միութեան կամ դաշնակցութեան, վրացիների և հայերի, սօցիալիստական կուսակցութիւնների ծրագիրների հետ, համագելու համար, թէ որպիսի կարևոր նշանակութիւն են տալիս այդ բոլորը աւտոնոմիային և

Ֆէզէրացիային: Միայն «ռուսական, միակ, մեծ» սօցիալ-գէմօկրատիական բանւորական կուսակցութիւնն ¹⁾ է, որ մեն մենակ է կանգնած Ռուսաստանի սօցիալիստական կուսակցութիւններէ բազմանդամ ընտանիքում: «Պրօլէտարիատի գործը չէ», յայտնեց նրա կենտրոնական օրգանը, «Ֆէզէրալիզմ և ազգային աւտոնոմիա քարոզելը»: Էհ, ինչ արած. չլ կայ ընտանիք՝ առանց մի հրէշ անդամի, ասում է ռուսական առածը:

Մենք ասում ենք, որ ռուսական սօցիալ-գէմօկրատիան այս հարցում մենակ է, թէ և «հրէական ընդհանուր բանւորական գաշնակցութիւնը» (Բունդը) նոյնպէս չէ պահանջում ազգային աւտոնոմիա հրէաների համար, որովհետեւ Բունդի տեսակէտը լիապէս հասկանալի է, հրէաները Ռուսաստանում որոշ տէրրիւթիւն չունեն, որի վրայ նրանք կազմէին ազգաբնակչութեան մեծամասնութիւնը: Բացի դրանից՝ Ռուսաստանի սահմաններում հրէաներն անցեալում երբեք ինքնուրոյն պետական կեանք չեն ունեցել և, այսպիսով, ոչ մի հնարաւորութիւն չունեն ցոյց տալու Ռուսաստանում որևէ որոշ անկիւն, որի վրայ նրանք նախադաս իրաւունք ունենային: Երկրագործ հրէաներ համարեաւ ամենևին չը կան Ռուսաստանում. նրանց մեծամասնութիւնն արհեստաւորներ և բանւորներ են այդ պատճառով էլ Բունդի հա-

¹⁾ Տեղ և ժամանակ չունենալով այստեղ մանրամասնօրէն քննելու ռուսական սօցիալ-գէմօկրատիայի հայեացքներն այս հարցի մասին, առաջարկում եմ ինտէլիգէնտ բանւորներին և գիւղացիներին կարդալ Վ. Պօստէի հետաքրքրական յօդածը «Рабочая библиотека»-ի № 3-ում (Петрб. 1906 թ. համարի գինը 20 կօպէկ): Յօդածի վերնագիրն է «Ազգային աւտոնոմիա և համաշխարհային ֆէզէրացիա»:

մար ազգերկրային աւտոնոմիան նշանակութիւն չունի: Իսկ ազգային-կուլտուրական աւտոնոմիան հրէա ժողովրդին միշտ կը տրւի, եթէ նա այդ ցանկանայ: Միօնիստ—սօցիալիստ և ոչ-սօցիալիստ կոչւածներին, որոնք երազում են որ և է տեղում վերականգնել հրէական պետութիւնը, մենք համարում ենք ուղօպիստներ: Եթէ որ հրէական ժողովուրդն իրապէս կարիք ունենար ինքնուրոյն պետութիւն կազմելու, վաղուց արդէն ստեղծած կը լինէր այդ: Ներկայումս հրէաների գաղթը Ռուսաստանից կամ շրջապատ տղայմաններին յարմարելն աւելի մտաւելի է մասսայի համար—քան մի առանձին պետութիւն ստեղծելը, իսկ մասսան միշտ շարժւում է ամենաթոյլ գիմադրութեան գծով: Ազատ Ռուսաստանից այլ ևս կարիք չի լինի գաղթելու, բայց հրէաների ձուլումը միւս ժողովրդների հետ աւելի արագ քայլերով առաջ կը գնայ, քան այժմ: Հրէական ժողովրդի այդպիսի ճակատագիրը մեզ թւում է անխուսափելի: Ես աչքի առաջ ունեմ մօտաւոր ապագան, չունենալով ոչ մի տրւած աւելի հեռաւոր ապագայի վերաբերմամբ և աչքի առաջ ունենալով այն հանգամանքը, որ մի որ և է տեղում հրէական անկախ պետութիւն ստեղծելու միտքը չափազանց հեռու է Ռուսաստանի միւս ազգութիւնների բանւորական մասսաների շահերից, որպէս զի նրանք էլ յանկարծ ցոյց տային նոյնպիսի ջերմ ձգտում այդ միտքն իրականացնելու, որպիսին ցոյց են տալիս սիօնիստ-հրէաները:

Մենք պէտք է այժմ կանգ առնենք այն բանի վրայ, թէ ինչ վիճակում է գտնւում այժմ ռուսական իրակա-նութեան մէջ աւտոնոմիայի հարցը:

Ֆինլանդիան այժմ արդէն համարեա լիակատար անտոնոմիա է վայելում: Լեհաստանի անտոնոմիայի հարցը լուծում կը պահանջէ ամենամօտ ապագայում, հէնց որ կը տապալի ոստիկանական պետութիւնը: Կովկասի անտոնոմիայի հարցը մի քիչ աւելի բարդ է, որովհետեւ այդ տեղ ապրում են շատ ազգութիւններ, իրար խառնած, և կարճ միջոցում դժուար է այնտեղ սահմաններ որոշել:

Հրէական հարցը բաւարար կերպով կարելի է վճռել, լիապէս հաւասարեցնելով հրէաների իրաւունքները Ռուսաստանի միւս ազգութիւնների իրաւունքներին և ապահովելով փոքրամասնութեան իրաւունքները, մի փոքրամասնութիւն, որ նրանք կազմելու են և՛ Լեհաստանում, և՛ Ուկրայինայում, և Վելիկորուսիայում ու Բելորուսիայում:

Իսկ ինչ վերաբերում է Ուկրայինայի, Սիբիրի անտոնոմիային և Վելիկորուսիայի շրջանային անտոնոմիային, կարելի է ներմուծել աստիճանաբար, կարիքը պահանջած չափով: Դրանք, այսպէս ասած, երկրորդ կարգի անտոնոմիաներ են:

Նս ուզում եմ մի քիչ էլ կանգ առնել Լեհաստանում անյապաղ անտոնոմիան իրականացնելու հարցի վրայ: Այդ անտոնոմիան մի առանձին օգուտ ունի ռուսական պրօլետարիատի և աշխատաւոր գիւղացիութեան համար: Ահա թէ բանն ինչու՞ն է: Այժմ, Ռուսաստանի, Գերմանիայի և Աւստրիայի սահմանները մշտապէս իրար շփւելու պատճառով, այդ երկրների կառավարութիւնները ծախսում են ժողովրդական անագին միջոցներ, մտածելով, որ հնարաւոր է նրանց մէջ զինւած ընդհարում: Այդ զինւած խաղաղութիւնը չափազանց թանկ է նստում այդ երեք պետու-

թիւնների աշխատաւոր ազգաբնակչութեան վրայ: Իսկ եթէ Ռուսաստանի, Գերմանիայի և Աւստրիայի միջև գոյութիւն ունենայ ազատ Լեհաստանը, նրանց մէջ զինւած ընդհարման հնարաւորութիւնը խիստ կը նւազի: Այդպիսով Լեհաստանը կը խաղայ բուֆէր-պետութեան, մի երկաթէ զսպանակի դեր, որը կը թուլացնէ ռուսների և գերմանացիների փոխադարձ ընդհարումները:

Ինքնուրոյն Լեհաստան ստեղծելու հետեանքն այն կը լինի, որ կը թուլանայ զինւած խաղաղութիւնը, կը նկնի միլիտարիզմը ¹⁾ Եւրօպայում, կը դադարի բարձրի այն կոպտացումը, որը միշտ հետեւում է զինւորականութեան չափազանց զարգանալուն: Այդ բոլորն այնքան ձեռնտու են ռուս պրօլետարիատին և աշխատաւոր գիւղացիութեանը, որ նրանք ոչ միայն պիտի օգնեն ու պաշտպանեն Լեհաստանի ինքնուրոյնութեան պահանջը, այլ և կարող են իրանց վրայ պարտաւորութիւն վերցնել պաշտպանելու նրա անկախութիւնը ժամանակակից Գերմանիայի հաւանական ռոմանտիկների դէմ: Աւելորդ է ասել նոյն իսկ, որ Լեհաստանի վերականգնումից կօգտւի և ամբողջ մարդկութիւնը: Այդ պատճառով խիստ իրաւունք ունի պրօֆէսսոր Կլիւշեվսկին, որն իր ռուսական պատմութեան դասախօսութիւններում դատապարտել է Լեհաստանի բաժանումները, ցոյց տալով, որ այդ բաժանումները, դարձան Եւրոպայում խաղաղութեան ընթացքում միլիտարիզմի չափազանց զարգացման գլխաւոր պատճառներից մէկը: Իսկ որ ազատ Ռուսաստանի և ազատ Լեհաստանի միջև կը հաս-

¹⁾ Միլիտարիզմ կոչում են զինւորական սպառազինութիւնների և պատրաստութիւնների չափազանց զարգացումը, որի վրայ կառավարութիւնները փշաջնում են անագին քանակութեամբ հասարակական փողեր:

տառու են եղբայրական դաշնակցական յարաբերութիւններ, այդ մասին կասկած անգամ չէ կարող ծագել: Դա ձեռնառու կը լինի երկու. կողմերին էլ, որովհետեւ Ռուսաստանը և Լեհաստանն իրար հետ կապւած են տնտեսական հազարաւոր շահերով:

Վերջացնելով մեր ասելիքը, շօշափենք մի քիչ նաև այսպէս կոչւած՝ «Ռուսաստանի ամբողջութեան» հարցը: Մինչև այժմ Ռուսաստանի այդ ամբողջութիւնը պահպանւում էր միայն զինուորական և ոստիկանական ուժով և գերեզմանաբարի պէս ճնշում էր ոչ միայն ուրիշ ազգութիւններին, այլ և մեզ, ուսանելիս: Ազատ Ռուսաստանում էլ կարելի է պահպանել այդ «միութիւնը» միայն զինուորական ուժով, սակայն դա թոյլատրել չէ կարելի: Կը նշանակէ, այդ հարցին պէտք է մօտենալ մի ուրիշ ճանապարհով: Մենք համոզւած ենք, որ այժմեան կայսրութեան սահմաններում ապրող անկախ ժողովուրդների միայն ազատ ֆէդէրացիան կարող է ապահովել այդ «ամբողջութիւնը» և այն էլ շատ աւելի ամրակուռ ձևով, քան սելիկները և թնդանօթները: Բայց եթէ նոյն իսկ մենք սխալւած լինենք մեր նախազուշակութեան մէջ, և Ռուսաստանը բաժան բաժան լինի ու կազմեն մի շարք անկախ պետութիւններ, դա էլ մի մեծ դժբախտութիւն չէ: Մենք արդէն գիտենք, որ ուս պրօլետարիատը և աշխատաւոր գիւղացիութիւնը դրանից միայն կը շահեն, իրանց բոլոր ուժերը նւիրելով միայն դասակարգային կռիւն:

Ռուսաստանի «ամբողջութիւնը», այդ բառի ներկայ իմաստով, կարելի է պահպանել միայն բանակի միութիւնով: Իսկ դա ձեռնառու է միայն կալւածատէրերին և բուրժուազիային: Այդ պատճառով ամենակին պատահական մի բան չէ, որ 1905 թւի սեպտ. 12—15-ին տեղի ունե-

ցած համագումարում՝ զեմստովոնների և քաղաքների գործիչներն ընդունել են որոշումներ, որոնք պահանջում են բանակի միութիւնը և ուս լեզւի միայն իբր միակ լեզու բանակի և նաւատորմի մէջ: Այդպիսի որոշումներ կայացնող մարդիկ պատրաստում են կամ, գոնէ, հնարաւորութիւն են ստեղծում ազատ Ռուսաստանում էլ զինւած ուժով կռելու ոչ միայն միւս ազգութիւնների դէմ, այլ և ուս բանւորների և գիւղացիների դէմ: Ո՛չ, արդէն չափազանց շատ է տանջւել մեր աշխատաւոր գիւղացիութիւնն ու պրօլետարիատը ուսական մի և միակ բանակից և նրա զուլը կազմող Միներից, Բիմաններից, Բէնէնկամպֆներից, Մէլլէր-Ջակօմէլկիններից, Կաուլբարոներից և այլն: Բայց միևնոյն ժամանակ այդ մի եւ միակ բանակը մեզ չըտեսց ոչ մի յաղթութիւն հապօնիայի դէմ պատերազմելիս: Կը նշանակէ բանը նրանում չէ, որ բանակը մի և միակ լինի: Մենք պահանջում ենք ոչնչացնել մշտական բանակը և փոխարէնը հաստատել ժողովրդական միլիցիա (զինւած ժողովուրդ): Իսկ եթէ հնարաւոր չի լինի այդ ձեռք բերել, այն ժամանակ պրօլետարիատը և աշխատաւոր գիւղացիութիւնը կաշխատեն իրականացնել այն պահանջը, որի համեմատ ամեն մի քաղաքացի պէտք է կատարէ իր զինւորական ծառայութիւնն իր ծննդավայրում: Այն ժամանակ զօրքերը չեն գնդակահարի աշխատաւոր ժողովրդին, իսկ բանակի «միութիւնը» կը գնայ յաւիտենականութեան գիրկը: Ամեն մի ժողովուրդը կունենայ իր բանակը ժողովրդական իրաւունքները պաշտպանելու համար: Միմիայն այդ պայմանով որևէ աւտոնոմիա կունենայ իսկական արժէք: Էլ ի՞նչ ազգերի իրաւա-

հաւասարութիւն է, էլ ի՞նչ ազգային աւտոնոմիաներ են, երբ բոլոր զօրքերը կը գտնեն տիրող ազգութեան բուրժուազիայի ձեռքում և նրա հրամանի տակ: Իսկ այն ժամանակ ինչո՞վ կը պաշտպանեն իրանց իրաւունքները տիրող ազգութեան պրօլետարները և աշխատաւոր գիւղացիներն այդ իսկ բուրժուազիայից: Նւ արդեօք «ռուսական միակ բանակ» եղած ժամանակ ամեն տեսակ սուտոնոմիա օգը չի ցնդել: Անօգուտ չի լինի նկատել, որ Ռուսաստանի, բանակի և նաւատօրմի բոլոր այդ «մի և անբաժանելիութիւնները» մտել, տեղ են գտել ժողովրդական ազատութեան կուսակցութեան ծրագրում: Ախ, պ. պ. Կադէտներ, դուք երբէք չէք կարողանալու քաղաքականութիւնից քննութիւն բռնել նոյն իսկ կադէտների կօրպուսի ծրագրի համեմատ:

Կ Ո Ի Ս Ա Կ Յ Ո Ի Թ Ե Ա Ն Ծ Ր Ա Գ Ի Ր Ը

(Սօցիալիս-Յեղափոխականներ)

Վերևում պարզաբանւած հայեացքներն աչքի առաջ ունենալով, այժմ անհերք է, թէ ինչու սօցիալիստ յեղափոխականների կուսակցութիւնը քաղաքական և իրաւական խնդիրներում ընդունել է հետևեալ ծրագիրն ազգային հարցի վերաբերմամբ. «Հնարաւոր եղածին չափ լայն կերպով իրագործել առանձին ազգութիւնների մէջ դաշնակցական (ֆեդերատիւ) յարաբերութիւններ, ճանաչել նրանց ինքնորոշման անպայման իրաւունքը, մայրենի լեզուն մտցնել բոլոր տեղական, հասարակական և պետական հիմնարկութիւնները: Խառն ազգաբնակչութիւն ունեցող շրջաններում ամեն մի ազգութիւն իրաւունք պէտք է ունենայ իր թւի

համեմատ մաս ստանալու բիւջէի¹⁾ այն բաժնից, որը յատկացւած կը լինի կուլտուրական-կրթական նպատակների և այդ միջոցները նա պէտք է գործադրէ ինքնավարական սկզբունքով»:

Դրա հետ միասին, մարտնչելով աւելորդ կենտրոնացման դէմ, այսինքն պետութիւնը մի որևէ կենտրոնից կառավարելու ձգտման դէմ, ս. յեղափոխականների կուսակցութիւնը պահանջում է «դէմօկրատիական հանրապետութիւն» նրա նահանգների և քաղաքային ու գիւղական համայնքների լայն աւտոնոմիա²⁾:

Վերևում մեր յանձնարարած յօդւածում՝ «Ազգային աւտոնոմիան և համաշխարհային ֆեդերացիան» Վ. Ա. Պոսսէի, հեղինակը, յիշելով, որ ս. յեղափոխականներն անհամեմատ աւելի համակրանքով են վերաբերում ազգային աւտոնոմիային և հասարակութեան ֆեդերատիվ կամ դաշնակցական կազմակերպութեան, քան ս. դէմօկրատները, — ասում է. բայց ընդհանրապէս, ս. յեղ. կուսակցութիւնն էլ ցոյց է տալիս անորոշութիւն և տատանում համայնքների ազատ միութեան և ազատ ֆեդերացիայի հարցի վերաբերմամբ»: Մի քանի ատոյ յետոյ Վ. Պոսսէն նկատում է. «Լայն աւտոնոմիա», «հնար եղածին չափ լայն կերպով գործադրել ֆեդերատիվ սկզբունքը», «ինքնորոշման անպայման իրաւունք» արտայայտութիւններն, իհարկէ, մեծ

¹⁾ Բիւջէ կոչւում է պետական ելև մտքի ամբողջ հաշիւը:

²⁾ Մեզ թւում է, որ հեղինակը թէ այս կէտում և թէ առհասարակ զբոյժելով այնպիսի ձևով է գործածում «աւտոնոմիա» բառը, որ կարելի է հասկանալ և տեղական ինքնավարութիւն — այսինքն լոկ վարչական մի բաժանում, և թէ իսկականաւորոնոմիա՝ այսինքն և վարչական, և՛ օրէնսդրական ապակենտրոնացում:

բան խոստացող են թւում, բայց աւելի հաւարակ ու աւելի պարզ կ'լինէր, եթէ որ կուսակցութիւնն ուղղակի յայտարարէր որ ձգտում է հաստատել համայնքների և շրջանների ազատ դաշնակցութիւն, ազատ՝ այն մտքով, որ ամեն մի համայնք և շրջան կարող են բաժանւիլ նոյն իսկ այն դէպքում, երբ նրանք զուտ ուսական են, ոչ թէ այլացեղ»:

Մեզ թւում է, թէ այդ յանդիմանութիւնն անհիմն է: Հարցն «անորոշութեան», տատանումների մէջը չէ և ոչ էլ նրանում թէ ինչ է «աւելի հասարակ ու աւելի պարզ»: Միթէ պ. Պօսպէն չէ տեսնում, որ ներկայումս յայտարարել ամեն մի ուս համայնքի և շրջանի ազատ իրաւունքը բաժանելու և ում հետ ուզում է միանալու՝ միայն ինքնամիթարութիւն է, դա կը նշանակէ սկզբունքները պահել անարատ, մաքուր, հէնց սկզբունքների սիրու համար:

Այս բոլորիս դրա պէտքը չը կա, ոչ միայն ուսական համայնքները, այլ և շրջաններն անգամ բաժանելու չեն պատրաստուում: Ծշմարիտ է՝ Սիբիրն Ռուսաստանից բաժանելու կողմնակիցներ կան, բայց թէ նրանք ինչ չափով անհրաժեշտ են համարում Սիբիրի աւտոնոմիան, անյայտ է: Ինչքան արդեօք այդ ձգտումը թափանցել է Սիբիրի բնւորական մասսայի մէջ, նոյնպէս անյայտութեան խաւրով է ծածկւած: Պատահել է ինձ լսել ուկրաինացի և բելօրուս գիւղացիներից, որ, օրինակ Ուկրաինայի և Բելօրուսիայի լիակատար բաժանման պահանջը Ռուսաստանից՝ միայն ինտելլիգենցիայի պահանջն է և ոչ թէ ժողովրդական մասսայի պահանջը: Այդ պատճառով ներկայումս պահանջել մի ազգութեան սահմաններում համայնքների և շրջանների ազատ միութիւն՝ չէր նշանակի արդեօք հիմնել

իր ծրագիրը աւագի վրայ: Իսկ նւագագոյն ծրագրի մէջ մտցնել այնպիսի պահանջներ, որոնք իրականացման հաւանականութիւն չունեն, — և այն էլ ոչ միայն այս բոլորիս, այլ և մօտաւոր ապագայում անգամ, — կը լինի անօգուտ զբաղմունք:

Բացի դրանից՝ եթէ ս. յեղափոխականները գերմանական և ուսական սօցիալ-դեմոկրատիայի նման չեն կարող իրանց համարել սօցիալիստ-պետականներ, բայց և նրանք անիշխանականներ չեն: Ոչ մի բոլոր չը պէտք է մոռանալ, որ քանի դեռ գոյութիւն ունի հասարակութիւն, միշտ գոյութիւն կունենայ և նրա կարգաւորումը, այսինքն՝ հասարակական յարաբերութիւնների կազմակերպութիւն: Անիշխանականների քարոզած անստիպողական համայնակեցութիւնը մի բացարձակ իդէալ է, այսինքն մի անհասանելի բան, որին սակայն, յաւէտ ձգտում է մարդկային հասարակութիւնը: Եւ իսկապէս, ինչպէս Պ. Սրապոտկինն իր հետաքրքրական գրքում — «Փոխադարձ օգնութիւնը մարդկանց և կենդանիների մէջ»¹⁾ ցոյց է տուել, ու մարդկութեան ամբողջ պատմութեան միջով կարմիր թելի նման անցնում են համաձայնման և փոխադարձ օգնութեան սկզբունքները, զուգահեռաբար համայնակեցութեան ստիպողական ձևերին: Բայց եթէ Պ. Սրապոտկինի այդ աշխատութիւնից կարելի է մի անկասկածելի և ուսանելի միտք դուրս բերել, դա այն է, որ ժամանակի ընթացքում մարդկային հասարակութիւնները վերակազմւում են, իշխանութեան և ենթարկման

¹⁾ Իմ կարծիքով դա ամենաարժէքաւոր փորձն է անարխիզմը բնական, գիտական և պատմականօրէն հիմնաւորելու:

տութեան» համար: «Լայն աւտօնօմիլա», դաշնակցական յարաբերութիւնները որքան կարելի է լայն գործադրութիւն և դրանց նման արտայայտութիւնները ծրագրի մէջ՝ երբէք չեն խանգարում կուսակցութեանը, կարիք եղած դէպքում, պարզաբանելու այն բոլոր հետեանքները և եզրակացութիւնները, որոնք բղխում են աւտօնօմիլայի և ֆէդերացիայի ակզբունքներից:

Վերջում ես ստիպւած եմ կանգ առնել մի հարցի վրայ, որի պատասխանը չէ կարելի գտնել կուսակցութեան ծրագրում, բայց որը կարիք ունի պատասխանի:

Այժմ Ռուսաստանում տեղի ունեցող յեղափոխական ճանապարհով կատարւող փոփոխութիւնների հետեանքներն օրինապէս հաստատելու և ազատ Ռուսաստանի համար հիմնական օրէնքներ մշակելու համար, ս. յեղ. կուսակցութիւնը պահանջում է Սահմանադիր ժողով հրաւիրել: Միևնոյն ժամանակ մի քանի սօցիալիստական կուսակցութիւններ, ինչպէս օրինակ, լեհականը, պահանջում են մի առանձին Սահմանադիր ժողով լեհաստանի համար: Կարծեմ մի այդպիսի ինքնուրոյն սահմանադիր ժողով պահանջում է և Ուկրայինայի համար այնտեղի սօցիալիստական կուսակցութիւններից մէկը:

Սյդպիսի պահանջների ծնունդը հասկանալի է. այն անվստահութիւնը, որ առաջացել է ինքնակալ բիւրօկրատիական Պետերբուրգի վերաբերութեամբ, փոխանցում են նաև ապագայ համառուսական սահմանադիր ժողովի վրայ: Հարց է ծագում. ինչպէս է վերաբերւում կուսակցութիւնը դէպի այդպիսի պահանջները:

Հիմնւելով այն համոզման վրայ, որ չէ կարելի բա-

ժանել արջի մորդին, դեռ նրան չը սպանած, ես կարծում եմ, որ բոլոր ժողովրդների համար աւելի ձեռնտու կը լինէր յետաձգել ինքնուրոյն սահմանադիր ժողովների պահանջը և առ այժմ համաձայնել մի համառուսական Սահմանադիր ժողովի պահանջի հետ: Իսկ երբ նա բարեյաջող կերպով կը վերջացնէ իր աշխատանքները, կարելի է և նոյն իսկ հարկաւոր է հրաւիրել ցանկացող ազգութիւնների համար սահմանադիր ժողովներ:

Ե Ջ Ր Ա Կ Ա Յ Ո Ի Թ Ի Ի Ն

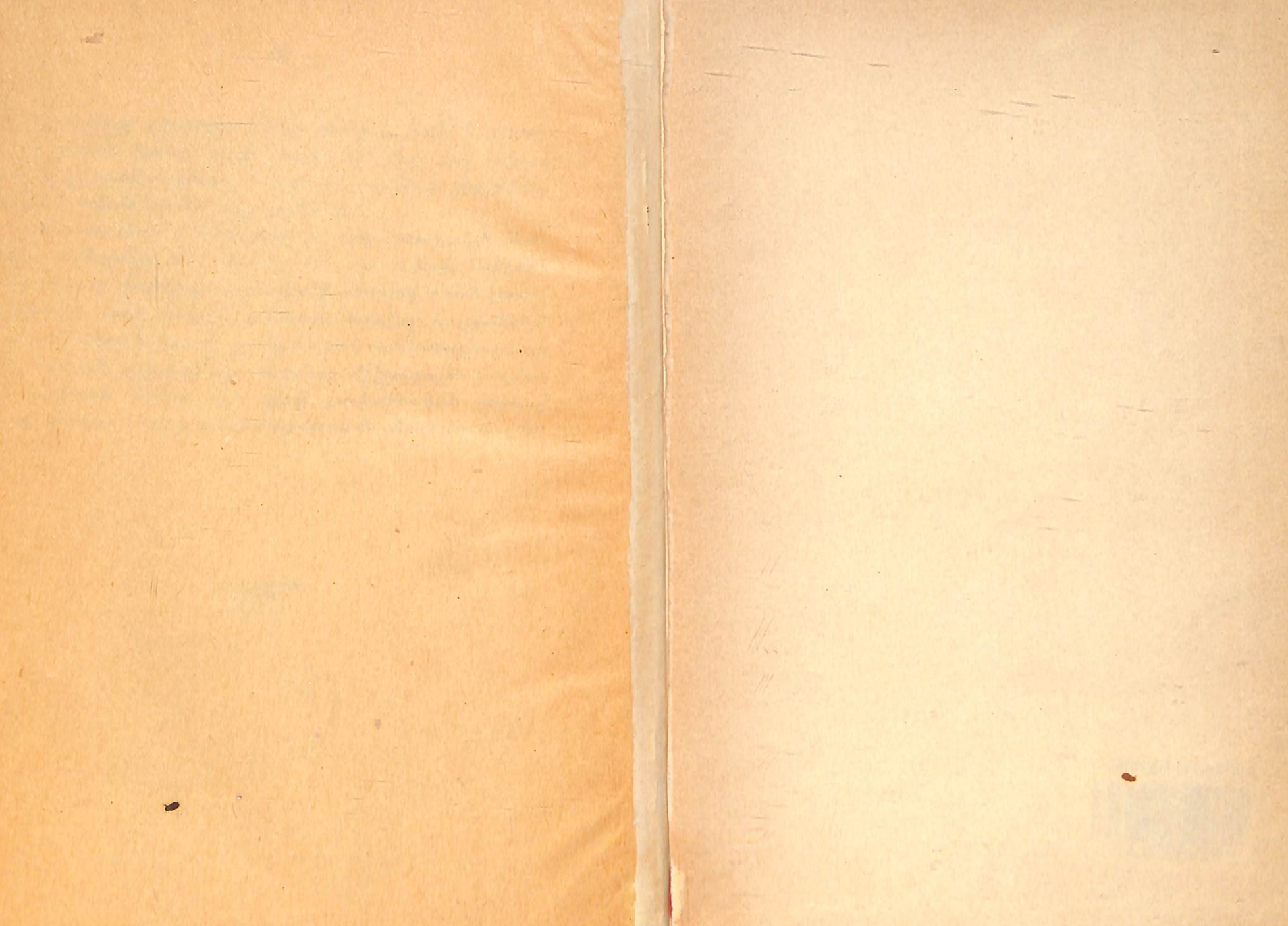
Պրօլետարիատը և աշխատաւոր դիւղացիութիւնը պէտք է վարեն որոշ ազգային քաղաքականութիւն: Այդ քաղաքականութեան վերջնական նպատակը լինելու է հաստատել աշխատաւորների համաշխարհային եղբայրութիւն, իսկ ներկայումս՝ անկախ ժողովրդների եղբայրական դաշնակցութիւն: Դրա հետ միասին պրօլետարիատը և գիւղացիութիւնը պէտք է կուեն տիրող դասակարգերի և կալւածատէրերի և բուրժուազիայի ազգամուլական (նացիկալւածատէրերի և բուրժուազիայի ազգամուլական) զրգոյն քաղաքականութիւնը միայն նպաստում է ազգային տարաձայնութիւնների, ազգային օտարամերժութեան և թթու սօզաւորութեան զարգացմանը:

Պրօլետարիատի և գիւղացիութեան իսկական հայրենասիրութիւնը կայանում է նրանում, որ ցանկանում է տեսնել իր ազգն ու հայրենիքը կուլտուրապէս զարգացած: Այդ պատճառով ճնշւած ազգութիւնների պրօլետարիատը

և աշխատաւոր գիւղացիութիւնը պէտք է, նախ և առաջ, ձեռք բերեն իրանց ազգի ազատութիւնը, իսկ տիրող ժողովրդի պրօլէտարիատը և աշխատաւոր գիւղացիութիւնը պէտք է օգնեն նրանց այդ գործում:

Աւստրոմիան և Ֆէդէրացիան այդ նպատակին հասնելու միջոցներն են: Դրանք են, որ պիտի ստեղծեն աշխատաւոր ժողովրդի սօցիալիզմի անունով մղած դասակարգային կռիւ համար ամենաբարեյաջող պայմաններ՝ ամեն մի ազգի ներսում. դրանք են նաև ամենանպաստաւոր պայմաններն աշխատաւոր ժողովրդի միջազգային կազմակերպութեան համար, որը պիտի յաւիտենական կերպով թաղէ կեանքի ներկայ կապիտալիստական անարդար կազմը:

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0200828

